

Kölcsey

(részlet)

1834 nyara. Pozsony. Kölcsey szállása. Az egyik fal mellett egy ágy, a másiknál a kis könyvespolc, középen egy asztal, két szék. Az asztalon papírlapok hevernek, mellettük tinta, toll. Kölcsey a könyvespolcnál áll, s a szalagokkal átkötött kéziratkötegeket rendezgeti. Az egyiket kibontja, s lapozgatni kezdi. Néhány másodpercig csend van, majd erős kopogás az ajtón. Kölcsey bátrafordul, Szemere Pál lép a szobába. Később Ormós Zsigmond és Bojtor András érkezik.

KÖLCSEY: Pali! (Vendégéhez siet, átölelik egymást.)

SZEMERE: Ferikém!... Végre a könyveid között látlak! Azt is megérjük talán, hogy újra az asztalodhoz ülsz, s írni fogsz?

KÖLCSEY: Ott ülök én minden éjjel... Többet dolgozom, mint poétakoromban. Nézd: alig van tinta kalamárisomban...

SZEMERE: Mi az, hogy „poétakorodban”? Csak nem azt akarod mondani, hogy végképp elhagyott a múzsa?

KÖLCSEY: Nem, nem! Én hagytam el... Oly labirintusba jutottam, ahonnan – attól félek – nem talállok vissza soha.

SZEMERE: Génuszod veled maradt a labirintusban is. Minden beszédedet, mit a diétán tartasz, költői szellem lengi át. Még Kossuth tudósításaiban is ódai zengésű minden sorod. Képzelm, milyen ellenállhatatlan varázsuk lehet, mikor ajkaidról hangzanak!

KÖLCSEY: Nincs jobb dolgod, mint hogy beszédeimet olvasod?

SZEMERE: Bevallom, szívesebben látnék tőled beszélyeket mint beszédedet, de el kell ismernem, te ebben a műfajban is remekműveket produkálsz. Itt volt legutóbb a vallás tárgyában tartott újabb felszólalásod... meg amit a szólás-szabadság ügyében mondottál. Díszei ezek a magyar politikai orációknak. Retorikádat az egyetemen kellene tanítani. S amint hallom, közönség körében is fergetes hatásúak felszólalásaid...

KÖLCSEY: (Legyint) Igen, a hatás „fergeteges”, csak többnyire, sajnos, eredménytelen. S látod, ez az, amiért szüntelen kételkednem kell önmagamban. Olykor azt érzem, nem tudunk úgy szólani, hogy ne ámítsuk egymást. Minél tökéletesebb a retorikánk, annál inkább leplezzük a valót: mert az az ünnepi tónus, mellyel az ország nyomorult állapotát festjük, a leselkedő végzetet is kívánatosá színezi. És nincs veszedelmesebb, mint amidőn a beteg fantáziája a szép halál idillumában keres vigasztalást. Ahelyett, hogy még meglévő testi és lelki erőinek birtokában szembeszegülne végzetével.

SZEMERE: De hisz kik téged hallgathatnak, szavaidból épp e hősi küzdelemhez merítenek erőt!

KÖLCSEY: (*Fejét csóválja.*) Ugyan! Riadva látom, csinos beszédeinktől, hogy megrészesgülnék ezek a parlagi fejek. A szó varázsától magukat érzik nagyszerűnek, s már-már elhiszik – mert hiúságukra apellálunk –, hogy szárnalmas szerepük a história színpadán a tragikust megillető részvétet, mi több, tapsot érdemel. Mikor ezt látom: félbeszakítanám orációimat, s fülükbe ordítanék: ébredjetek! Dehogy vagytok ti „Tekintetes Rendek”... a „nemzet képviselői”! Vegyétek már tudomásul, hogy senkik vagytok! Nemhogy cselekedni, de elgondolni sem tudtok semmit magatoktól. Érzelméitek sem a sajátotok!”

SZEMERE: Miért vagy ily keserű? Éppen most, amikor a kormány számos követeléscteknek végre engedni kényszerül.

KÖLCSEY: Persze! A kormány teljesíteni fogja néhány kérésünket, melyeket József, s Lipót óta, több mint negyven éve ismételtünk. Ha még tíz évig kártatóan könyörgünk, talán szabad lesz majd a nemzetnek királyával a saját nyelvén levelezni. Talán a protestánsok is építhetnek úgy templomot, hogy bejárata az utcára nyíljon, s esetleg azt is elérjük, hogy egy katolikus leányzót ne átkozzon ki egyháza, ha református legényt választ hitveséül. De korunk új, s igazi nagy kívánalmái: hogy Magyarhon s Erdély végre unióra lépjen, s mi ennél is kiáltóbb szükség: hogy a kilencmillió jobbágy szabad polgárrá váljék, hogy gyarapodhasson, mívelhesse magát, s beleszólhasson a köz dolgaiba – egyszóval egyenjogú tagjává váljék nemzetünknek – nos, barátom, ezek a követelések nemcsak meg nem hallgattának, de meg sem fogalmazódnak igazán. Mert hiányzik az egység oppozíciókban, s enélkül csak a kamarilla játékszerei leszünk mindörökre.

SZEMERE: Nem volna egység? Kossuth híradásai szerint a legfőbb célokban követjeink többsége megegyezik.

KÖLCSEY: Céljuk hiába egyezik, ha útjaik szerteágazók. Mivel Széchenyi a kormányba vetette bizodalját, Wesselényi pedig épp a kabinettel szemben gyanakvó vala, most minden konzervatív kormánypárti is széchenyiánusnak, s minden üresfejű hőzöngő Wesselényi követőjének hirdeti magát. S ha megkérdezed tőlök: mi teszi politikájuk alapelvét: az egyik hízelkedve, a másik harciasan nyilatkozik a kormányhoz való viszonyáról. Mintha a közügyekben való részvétel végső értelme a lojalitás vagy az opponálás volna, nem pedig a pártok és a kormányok fölött álló cél, amely a hatalom irányában szükség szerint változó állásfoglalást követel... Ha így folytatjuk, az egész magyar politizálás a tegnapok örvényébe zuhan. Mert mind a két párt a múltból kölcsönzi ideáit. S ily módon a maga módján – ezt is, azt is a (*ironikusan*) hűség eszméje élteti. Ahelyett, hogy a *dolgokat* néznék, s a tennivalóhoz igazítanák képességeiket, erőiket is csak egymás ellenállásán méricskélék...

SZEMERE: Feledni látszol, hogy minden pártviszály s személyek közötti torzalkodás fölött mily diadalmasan hódít nemzetiségünk érdekegyesítő szelleme. Oly erő ez, melyet – úgy hírlík – ma már Bécsben is tisztelni tanulnak.

KÖLCSEY: Hát már te is bedölsz az ilyen meséknek? Nem látod, milyen szerencsétlenek vagyunk? Megpróbáljuk elhíttetni magunkkal, hogy nemzetiségünk fantoma téyleges ellensúlyt képez a kormány önkényével szemben. Hah... mintha Bécs egy percig is komolyan gondolná a mi autonómiánkat; mintha atól tartana, hogy képesek lennénk megtorolni, ha lábbal tiporná konstitúciónkat. Micsoda ördögi komédia! Oly büszkén, s annyi daccal hordozzuk keblünkben a

nemzeti pátoszt, mintha valami százados hanv alatt emésztődő parázból magunk szítottuk volna lángját. Nem vettük észre, hogy ezt a tüzet is ellenségeink csiholták. Amikor a gaz kabinet felfogta, minő roppant erőre jutott a muszka kolosszus, s hogy a szláv testvériség eszméje futótűzként terjed a Duna-medence népei között, napról napra növekvő veszély ellen egyetlen használható eszköznek tűnt föl szemünkben nemzetiségünk. Hirtelen szükség lett a hagyományos rendi oppozíciónkra. Mert a cseh, a tót, a rác a nagyszláv közösség jegyében mind a muszka karjaiba vetné magát, csak hogy osztrák elnyomóitól megszabadulhasson. Mi más fékezhetné meg ezt az Ausztria számára oly végzetes organizációt, mint nacionalizmusunk?

SZEMERE: Ha elsőként önérdékét tekinti is Ausztria, végül is javunkra válhat, ha keresztülhúzza Miklós cár terveit. Ráadásul ha ezt csak segédletünkkel teheti, szolgálatunkat előbb-utóbb meg kell hálálnia . . .

KÖLCSEY: Szatócsokoskodás ez, Palim! Bécs nem azért támaszkodik ránk, hogy szövetkezzen is velünk, hanem hogy öhelyette mi váljunk tárgyává a szlávok gyűlöletének. Ha a kiváltságait féltő földbirtokos most a kormánnyal szemben látszólag szabadon magyarkodhatik, országunk elnyomott nációi saját bőrükön tapasztalhatják, hogy nem Bécs, hanem a magyar nemesség állja útjukat. A pánszlávizmus Ausztria-ellenes irányát ily módon ellenünk lehet fordítani. S ne feledd: ha nem a jog, az igazság, s a polgári jólét, hanem a nemzet eszméje kerekedik felül, óhatatlanul meghasonlik a magyar oppozíció. S ezt a helyzetet a kabinet sietni fog kihasználni, hogy szembefordítsa velünk az elvtelesen alkudozókat. S van egy még nagyobb veszély: ha túlsúlyra jutna az igazi ellenzékben a nemzeti irány, ennek a szélsőségek iránti természetes hajlama szükségképpen a monarchia tagadásához vezetne. S ha ez bekövetkezik, a kormány felhatalmazva érzi majd magát, hogy leplezetlen erőszakkal – természetesen az ellenünk bősízített szlávok segítségével – zúzza össze az egész magyar konstitúciót.

SZEMERE: Megértem aggályaidat . . . de hogy a legszentebb elvet ily hideg értelemmel, s ennyire epés kedéllyel állítod elélem – ezt fel nem foghatom.

KÖLCSEY: „Legszentebb elvet”?! Szégyenkezem, ha arra gondolok, mily elenállhatatlanul ragadta magával lelkemet e szó: nemzet – ifjúkorom legtündöklőbb ideája. Hány ferde karaktert, míveletlen elmét, s mennyi önös érdeket kavart a társasági élet felszínére ez a szellemi örvény . . . miközben a jobbakat, akik nyitott szemmel próbáltak *emelkedni* – talán büntetésül?! – a feneketlen örvénybe rántja. Régen azt hittem, e szó, nemzet – maga a kinyilatkoztatás . . . az ígéret földje . . . az örök aranykor, földi paradicsom, ahová minden büntetlen lélek bebocsátást nyerhet. Ma már tudom: a „nemzet” az Isten átka, maga a pokol, mit azért kaptunk, hogy még itt a földön kárhozatra jussunk!

SZEMERE: „Itt az írás, forgassátok / Érett ésszel, józanon. / S benne feltalálhatjátok / Mit tanít bölcs Salamon; / Miképp széles e világon / Minden épül hitványságon, / Nyár és harmat, tél és hó / Mind csak hiábavaló!” – Több, mint tíz éve, amióta e verset írtad, nem láttalak e végletes nihilizmushoz szenvedni. Még szerencse, hogy olyan ez rajtad, mint a nátha: egyik nap megkapod, másnap kihevered . . .

KÖLCSEY: Tévedsz, ha azt hiszed, hogy valamifajta heveny kedélybetegség kínoz . . .

SZEMERE: Akármilyen legyen is, édes barátom, a minap olvastam Parainesisedet, s azt – Istennek hála – nem borult lélekkel írtad. Ez a műved a magyar nemzeti lélek legcsodálatosabb inkarnációja marad, bárhogy gyötörjenek is olykor kétségeid!

KOLCSEY: Ha figyelmesen olvastad értekezésemet, fel kellett, hogy tűnjön: én ott nem nemzetről, hanem hazáról beszélek. Mert, noha mindkét szó szent érzelmeket fakaszt, csak ez utóbbi táplál olyan szenvedélyt, melyet beszennyezni, s maga ellen fordítani sem ősi ostobaság, sem kamarillai rafinéria képes nem lehet.

SZEMERE: Jó, jó! De a „Nemzeti hagyományok” szerzője is te valál. Annak értelme s iránya – csak mert régebben születed, talán nem tiéd?

KOLCSEY: Büszkén mondom, hogy igen. Pedig – midőn ezt írtam – tapasztalatlanabb valék. S lásd, már ott megmutattam: miért *hamisan nemzeti* egész históriánk!

SZEMERE: Nem vitatkozom veled. Szememnek amúgy is jobban hiszek, mint fülemnek. Amit mondasz, abból úgy tűnik: itt a diétán még táborunkból is mindenki szembenáll veled. S mit kell látnom eközben? Olyanoknak, kik egymást nem szívlelik, mert törekvéseik ellentétesek – hálványuk egyaránt te vagy. „Fontolva haladó” mágnásokat ha kérdek: kiből bízhatnak leginkább az alsó tábla szónokai közül, mind azt mondják: a szatmári követben. S tudod magad is: a karzat ifjúságát semmi nem hevíti annyira, mint Kőlcsey neve. Talán az egyetlen közös élményük te vagy... Ők, együtt, ahogy ragaszkodnak hozzád – ez számukra a „nemzet”. Szkeptikus filozófiáddal, mit nekem fejtegettél, nem állhatsz eléjük! Ők *benne* hisznek, Ferenc – nem *neked!*

KOLCSEY: Épp ez az, Palim! Én ennyi ellenkező reménykedésnek meg nem felelhetek. Állásom lehetetlenebb, mint látni véled. Ha csak a fontolva haladókra s a karzatra kellene figyelnem, nem esne nehezemre pusztán retorikámmal egyensúlyt tartani. De hogy őrizhetem meg egyszerre Wesselényi és Széchenyi bizalmát, kiknek útjai a politikai univerzum legszélsőbb pólusai felé közelítenek? S mit kezdjek az ifjú lázongókkal, akik csak egy párizsi mintájú revolúciótól remélnek üdvös változásokat? Mondd: mit kezdjek? Én, aki teóriámban is csak a szerencsétlen fátum produktumaként itélem meg a renületeket. Minő kegyetlen iróniája az a sorsnak, hogy emezek is engem igyekeznek megnyerni vezérökül?! – Hidd el, édes barátom, minden siker, mit orációimmal érek el, egyre mélyebb szakadékba taszít. És rettentően félek, hogy nincs kigázolás. En egyszer megátkoztam a pillanatot, melyben országos ügyekre adtam a fejem. S bár jól tudod, vakbuzgó hívő nem vagyok, mégis naponként fohászok Istenemhez, hogy múltjék el tőlem ez a keserű pohár. Inkább viselném szüntelen a gazdaság oly nyomasztó terhét, s szenvedném közben a poétaság szívét epesztő kínjait, mint ezt a morális purgatóriumot itt Pozsonyban, ahonnan – még egyszer mondom – csak ebbe a „nemzeti pokolba” visz út... Miért is mondom mindezt? Hisz nem segíthetsz rajtam, de tán szánkozol árva lelkeimen, s az, mióta legjobb barátomnak tudlak, mindig jólesik.

SZEMERE: (*Megrendülten.*) Te *erről* sosem beszéltél nekem...

KOLCSEY: Nem beszél az ember addig másnak, amíg, mit mondani kéne, magának sem meri bevallani...

SZEMERE: (*Felcsillanó szemmel.*) Van kigázolás, Feri!

KOLCSEY: Egyetlen módja a szabadulásnak, ha néhány órát vedd mulat-
hatom. Beszélj tehát . . .

SZEMERE: Nem néhány órára találsz nyugalmat, ha tanácsomra hallgatsz . . .

KOLCSEY: (*Rezignáltan*) Talán még napokra is?

SZEMERE: (*Fellelkesül*) Az elmúlt héten – Pesten, Bártfayéknál – az Aka-
démia dolgairól csevegtünk. Ott volt Vörösmarty, Bajza, Toldy Ferenc, s per-
sze maga Bártfay Laci. Valaki szóba hozta a titoknokság ügyét. Bizonyára hal-
lottad te is, hogy Döbrentei a legközelebbi gyűlésen megválik főttkári tisztétől.

KÖLCSEY: Saját maga terjeszti ezt. Szerintem csak azért, hogy mérlegre tegye
népszerűségét. Láthatóan jólesik neki, ha igyekeznek lebeszélni „szándékaról”.

SZEMERE: Mindegy, hogy ő mit gondol erről. Bártfay szerint a hírt Med-
nyanszky báró, s Széchenyi is megerősítették.

KÖLCSEY: És ha úgy lenne, rajtam ez mit segít?

SZEMERE: Én – tréfálkozva – felvettem: mi lenne, ha Kölcsey foglalná el
Döbrentei helyét. A többiek – kivétel nélkül – lelkesedtek az ötletért. Még
Toldy is, akit – miként később bevallotta – már fel is kerestek, nem pályázna-e
a magas állásra. Azt mondta: igennel felelt, de csak azon esetre, ha nála érde-
mesebb nem található. Most viszont, hogy felmerült neved, ő önként és öröm-
mel visszalép, mert nálad alkalmasabb – így mondá – e posztra senki nem le-
het.

KÖLCSEY: (*Oldódva*) Miket merészkedtek . . . a hátam mögött?

SZEMERE: Ez idáig ártalmatlan morfondírozás csupán. Én magam, ki a ja-
vaslattal előálltam, rögtön le is hűtöttem őket. Kizárhatónak vélvén, hogy kö-
veti rangodról e hivatal kedvéért lemondanál. Ekkor történt, mi engem is meg-
lepett. Bártfay mosolyogva közlé, hogy – már jóval korábban – mint leendő
titoknokra maga is gondolt személyedre, s hogy több magas helyen szóba is
hozta nevedet.

KÖLCSEY: (*Felcsigázódva*) Ha most nem panaszkodom, erről az egészről . . .
egy szót se szölsz nekem?

SZEMERE: Elmondtam volna akkor is, de csak, hogy hízelegjek vele. Így vi-
szont . . . fordítsuk komolyra a szót, Feri! Mert látom már: nem én, nem Bártfay,
s nem is Toldy Ferenc, hanem az Isten nyújtotta ki kezét feléd. Ne habozz el-
fogadni azt!

KOLCSEY: Megszédítesz, Pali! . . . nem, nem lehet! Inkább így szenvedek.
De el nem viselném, hogy híveim menekülni látnak. . .

SZEMERE: Miért menekülnél? S hova? Ha élére állasz Akadémiánknak, az
az egyetlen hely, ahol nem kényszerülsz feladni céljaid. Ami a politikában el-
érhető, titoknokként mind elérheted. Ami pedig lehetetlen, azért Szatmár kö-
veteként sem érdemes küzdeni. De túl ezen: te elsősorban poéta vagy, s tudós.
Elfojtott hajlamaidat új körödben feltámaszthatod. S nem ezzel használsz-e
legtöbbet „hazádnak”?!

KOLCSEY: Ne gyötörj, drága barátom . . . Nem, azt hiszem, nem mchetek
semmiképpen . . .

SZEMERE: „Azt hiszed”! És miért?

KÖLCSEY: Tudod jól: nemcsak magamé vagyok... Ott van Pepi és Kálmán, ott a gazdaság... A sors reám bízta mind... amíg élek, gondjukat viselem...

SZEMERE: Miről beszélsz? Miért ne tudnád őket gyámolítani akkor is, ha titoknok leszel?

KÖLCSEY: Elhagyjam Csekét, a birtokot? Pesti háztartást vezessek hivatali fizetésből? Lehetetlent kívánsz!

SZEMERE: S akik ott élnek? Mit gondolsz, miből van jövedelmük? De hagyjuk ezt. Én pontosan kiszámítottam: évi kétezerrel többet nyernél itt, mint amennyit ott vesztenél. Abba pedig ne kapaszkodj, hogy Pepiék kötődnek Csekéhez, mert már rég futnának onnan, ha tehetnék. Soha nem felejttem, legutóbb, amikor Pécelen nálunk voltatok, Pepi őszintén irigykedve mondta nőmnek: be jó neki, mert közel van Pesthez. S amikor Borcsám rákérdezett, hogy Szatmárból eljőnnének-e, a kis Kálmán s Pepi szinte egyszerre feleltek: „adná az isten, hogy egyszer megtörténjen ez!”

KÖLCSEY: Valóban? ... Akkor hát ... nem bánom: legyen!

SZEMERE: *(Nyakába ugrik)* Ígérd meg, hogy nem vonod vissza szavad!

KÖLCSEY: Olyannak ismersz?

SZEMERE: Ígérd meg!

KÖLCSEY: Nem vonom vissza, ha nincs rá különös okom...

SZEMERE: Nem lesz... csak te ne keress olyat!

KÖLCSEY: Attól ne tarts! Inkább a túlzott reménykedéstől tartom meg magam. Hiszen ügyemben nem néhány jó barát, hanem a „magas” igazgatótanács fog dönteni...

SZEMERE: *(Rejtélyesen mosolyog)* Nyugodj meg: lesz pártfogód!

KÖLCSEY: Mi titkot rejtegetsz még? Ki veled!

SZEMERE: Rendben van, de fogóddz meg előbb! ... A „magas helyek” egyike, hol megfordult Bártfay, Széchenyi palotája volt. Alighogy elkezdte mondókáját Iacink, a gróf közbevágott. Azt mondá, sokat töprengett ő is, de Kölcsey Ferencnél kiválóbb személyt a titoknoki tisztre sehol nem talál.

KÖLCSEY: *(Zavart büszkeséggel)* Nem tréfálsz, fiú? Széchenyi mondta ezt?

SZEMERE: Ó bizony! S még hozzátette azt is: „a szatmári követ beiktatása minden szempontból nyereség lehet...”

KÖLCSEY: *(Hirtelen elkomorul)* S ez mit jelent?

SZEMERE: Mit jelentene? Hogy tálentumodat oly sokoldalúnak ismeri, mi által új posztod minden kívánalminak megfelelsz.

KÖLCSEY: *(Gyanakvóan)* Nem, Pali... ez túl egyszerű volna így... A gróf másra gondolt... legalább másra is!

SZEMERE: Te képzelsz, Feri! Miért gondolt volna másra?! S ugyan mire?

KÖLCSEY: (*Legyint*) Nem érted te ezt... de hagyjuk is! Ésszerűbb dolgokról társalogjunk. Felejtjük el az Akadémiát!

SZEMERE: Most meg mi lett? Olyan vagy, mint egy gyerek! Nem képezed, hogy feloldozlak fogadalmad alól?

KÖLCSEY: Nem fogadkoztam én...

SZEMERE: De igenis, szavadat adtad, hogy jelölteted magad...

KÖLCSEY: Mondom, Pali, tekintsük úgy, hogy ez az egész izgató elmejáték volt csupán!

SZEMERE: Azt már nem, barátom! Aggályaidat leszereltem, s magad is belátrad, hogy ez új szerepre predestinálva vagy... S most hátrálsz megint, de nincs érved, nincs „különös okod”!

KÖLCSEY: Bízd ezt rám, barátom!

SZEMERE: Most én mondom neked, hogy ne titkolózz!

KÖLCSEY: (*Erőltetetten tréfálkozva*) Belegondoltam, mily nyűg lenne rajtam a hivatal. Olyanná lennék, mint egy óramű. Minden lépésemet másokhoz igazítani... minden nap ugyanakkor kelni s feküdni... étkezni meg csak „ebédszünetben” – nem való ez nekem...

SZEMERE: Innen tekintve, csak abban különbözne munkád a vármegyei jegyző teendőitől, hogy pihenni is maradna időd – nem úgy, mint Szatmárban, s Csekén. Nem ez izgat téged, Ferenc. Látom én! Elfogadhatóbb mentséged legyen!

KÖLCSEY: Képzeld el, mennyi új ellenséget szereznék! Még hozzá naponként. Minden dilettáns: önjelölt tudós, s félkegyelmű fűzfapoéta hozzám fordulna panasszal, mert folyóírásaink nem közlik műveit. Nem akarhatod, hogy szellemi tyúkperekkel emésszék időmet!

SZEMERE: Jó, elhiszem, hogy előre rettegsz tollforgató barátaidtól. Akiknek kínos dolog nemet mondani. Lásd: könnyitek gondodon! Ünnepeylesen megígérem, hogy írói sérelmeimet sohasem viszem a titoknok elé.

KÖLCSEY: (*Nevetést erőltet*) S a többiek?

SZEMERE: Elég legyen, Feri! Harminc éven át soha titkom nem volt előtted. Talán elvárhatom, hogy őszinte légy. Valld be végre: mi ördög bűjt beléd?

KÖLCSEY: (*Elkomorul, megszorítja Szemere karját*) „A szatmári követ beiktatása minden szempontból nyereség lehet” – bizonyos vagy benne, hogy így mondta a gróf?

SZEMERE: Így, szó szerint – nyugodt lehetsz. Bártfay Laci naplót vezet: abból idézte Széchenyi szavát. De miért fontos ez?

KÖLCSEY: A „minden szempont” sajnos nem „táalentumomra” utal. A gróf másfajta „nyereségre” gondolt...

SZEMERE: Te már csak tudod!

KÖLCSEY: Nem, nem tudom, de „különös okom” van gyanítani, hogy Széchenyi esetleges szerepcserémnek politikai hasznát mérlegelte.

SZEMERE: Az ügy szempontjából egyre megy. Miért baj az, ha saját szemüvegén nézi közös dolgainkat?

KÖLCSEY: (*Felemeli bangját*) Mert onnan szemlélődve, talán nem az a „nyereség”, hogy én leszek titoknok, hanem, hogy *innen* elmegyek!

SZEMERE: Nem értelek . . .

KÖLCSEY: Arra gondolok, hogy a gróf – noha mindig is kedves volt hozzám – azóta tüntet ki bizalmával, mióta Wesselényi Erdélybe távozott. S mit tagadjam, sokáig habozás nélkül, Széchenyi irányát követtem. De most, hogy a kolozsvári országgyűlés megfeneklett, s a báró várhatóan újra Pozsonyba jön, grófunk – látván növekvő ellenszenvemet a kormány iránt – attól tarthat, hogy én Miklós oldalára állok, s hozzá hűtelen leszek. „Nyereség” volna hát távozásom, mert nem lehetnék Wesselényi támasza.

SZEMERE: Szentisten! Hol élek én?! Ennyi év, s a nemes elvbaráti jóviszony, mi téged s Széchenyit egy ügy szolgálatában egybekapcsolt, megengedi, hogy őt szemforgató, ravasz nagyúrnak véljed?!

KÖLCSEY: Szó se róla! Ha jól értem terve valódi indítékát, azt kell mondanom: hogy mint ember, módfelett tapintatos, politikusként pedig zseni. De érts meg: épp azért menekülnék a diétáról, hogy kettejük viszályában pártatlan maradjak. Tehát nem dönthetem el küzdelmüket azzal, hogy távozzom!

SZEMERE: S ha maradsz, hogy őrzöd meg „pártatlanságodat”?

KÖLCSEY: (*Letargikusan*) Úgy cselekszem, ahogy eddig: legjobb belátásom, s morális ösztönöm szerint.

SZEMERE: Félreérted Széchenyi szándékát. Engedd meg, hogy Bártfay összehozzon veled Találkozásotok mindent tisztázni fog!

KÖLCSEY: Ha a grófnak szándéka lett volna beszélni velem, a múlt hónapban megtehetette volna kétszer is. Mert Pozsonyban volt, s eljött üléseinkre . . . csak éppen nem tűntem fel neki . . .

SZEMERE: S ezért nem lennél hajlandó értekezni véle? Hibát követsz el, Feri!

KÖLCSEY: (*Megadva magát*) Ha a gróf akarja, beszélhetünk. Csak azt ne mondjátok neki, hogy én szeretném pártfogását kérni . . .

SZEMERE: No hála Isten, tehát nem kötöd meg magad!

KÖLCSEY: Meg nem kötöm, de nincs is bennem egy szikrányi remény . . . (*Kopognak. Kölcsey az ajtóhoz megy, kinyitja. A küszöb mögött két jurátus: Ormós Zsigmond és Bojtor András – mélyen meghajtják magukat.*)

ORMOS: Nem alkalmatlankodunk?

KÖLCSEY: (*Jókedvre derül*) Isten hozta az urakat! Kerüljetekek beljebb! (*Szemere felé int*) Legjobb barátom: Szemere Pál. Palikám, íme, a karzat „oszlópai”!

ORMOS: Ormós Zsigmond vagyok.

BOJTOR: (*Elfogódottan*) Bojtor András . . .

SZEMERE: Sok szépet hallottam rólatok! Noha Bojtor uram bizonyos körökben veszedelmes ember hírében áll...

BOJTOR: (*Keserűen*) Nem fogok én most már a légynek sem ártani.

KÖLCSEY: Mi ez a hőkölés, barátom?
(*Bojtor sírással küszködik, Ormosra néz.*)

ORMOS: Éppen ez ügyben kerestük Ferenc bátyámat... de nem akarunk zavarni.

KÖLCSEY: Nem zavartok, fiúk; halljam csak, mi baj?!

ORMOS: Bandil

BOJTOR: Azért jöttem, méltóságodhoz, hogy megkövessem... amiért legutóbb oly féktelen valék...

KÖLCSEY: Mikor lennél zabolátlan s keményfejű, ha nem húszéves korodban? Nem neheztetem én egy percig sem reád.

BOJTOR: De én egyszermind búcsúzni jöttem... (*elérzékenyülve*) mert ebből a városból örökre elmegyek.

KÖLCSEY: No, tán atyád rendelt haza?
(*Bojtor tagadóan rázza a fejét.*)

ORMOS: Mondd csak el!

BOJTOR: Nem kívánhatom, hogy szülőim, s hűgaim földönfutókká váljanak...

KÖLCSEY: Ejnye, de rejtélyesek vagytok. Nem lehetne világosabban?

ORMOS: Bandit magához rendelte a perszonális, s megfenyegette őt.

KÖLCSEY: Mi volt ez, András? Tőled hallanám!

BOJTOR: (*Erőt vesz magán*) Egy ismeretlen úr jelent meg lakásomon, s pecsétes levelet nyújtva át, csak ennyit mondott nagy nyomatékka: „Vigyázzon ifjú úr, nem mondhatja később, hogy postánk nem jutott időben kezébe”... s rögtön távozott. A levélben csupán annyi állt, hogy még a tegnapi napon, pontban tíz óraker jelentkezzem perszonálisunknál. Én ott késedelem nélkül megjelentem. Ahogy beléptem: Somsich Pongrácz „államtanácsos” úr felállt asztalától, s elébem jött. Kezet rázott velem, s hellyel kínált. Szívélyesen érdeklődött tanulmányaim s családóm felől, s dicsérni kezdte tehetségemet. Megkérdezte, mit szólnék hozzá, ha néhány hónapos joggyakorlatra hivatalába fogadna. Én szabadkoztam, mondván, vármegyénkben, otthon szívesebben jurátuskodom. „No, csak gondolkozzék rajta. S ha meggondolná, majd jöjjön újra el!” S ezzel elbocsátott. A folyosón valami inasféle szólított meg, s egy másik szobába terelt. Itt egy rendőrtiszt állt elém, nevem nem kérdezte, s be nem mutatkozott, ám rögtön ordítózni kezdett. Tudatta velem, hogy régolta figyelnek, tudják: mikor, kikkel s hol találkozom, s tele van már egy egész dosszié – fel is mutatta azt –, melyben feljegyezve áll minden szavam. Végül emelt hangon figyelmeztetett: az állam biztonsága – úgymond – megkívánja, hogy anarchista csoportok működését ne tűrjék tovább. S mivel az egyik ilyennek feje – szerinte – én vagyok, negyvennyolc órán belül döntsem el: melyik utat választom e három közül. Vagy kilépek egyesületünköl, s elfogadom Somsich ajánlatát, vagy társaim közt maradok, de összejöveteleinkről öneki

minden héten jelentést teszek, vagy haladéktalanul távozom Pozsonyból. S még hozzátette: ha nem jön meg cszem, ne reménykedjek, hogy valaha is ügyvédi vizsgát tethetek. Én kábult fővel indultam szállásomra vissza, s ott ajtómat feltörve, holmimat összedúlva leltem. Néhány drága könyvem lapjaira tépve, szanaszét hevert, ruháim zsebei mind kifordítva, asztalom fiókja felfeszítve volt. Agyamra roskadtam, hogy összeszedjem magam, de ekkor újra megzörgették ajtóm. A postás hozta atyám levelét.

KÖLCSEY: Vele is közölték, hogy fia „rossz útra tért”?

BOJTOR: Nem. Ő nem tud semmiről. Csupán arról tudósít, hogy jegyzői hivatalából minden indoklás nélkül elmozdították, s birtokunkat – felújítván egy nyolcvan év előtti pert – zálogba helyezték. Kétségbeesetten könyörög szegény, hogy siessek vizsgáimat letenni, mert jövedelem nélkül koldusbotra jutnak. . . . Ezért kell búcsúznom . . .

KÖLCSEY: Ez tűrhetetlen! . . . S ez a galád Somsich! Hogy hittünk neki! Mi emeltük a vállainkra, hogy legyen valaki a kabinetben, aki minket képvisel. . . . Várj csak, barátom! Én elmegyek ehhez a latorhoz, a szemébe nézek. S ha nem csinálja vissza, amit veled s apáddal tettek, az egész alsó táblát uszítom reá!

ORMOS: Ferenc bátyám ne tegye próbára türelmüket. Úgyünk többet veszít, mint nyert vele.

KÖLCSEY: „Türelmüket”?! (*Szokattan dühvel*) Utolsó esélyük, hogy velünk kiegyezzenek, s megmentsek ezt a gyengeelméjű dinasztíát, s az egész rothadó birodalmukat!

SZEMERE: Türtöztesd magad, Feri! A falnak is füle van . . . még majd fel ségsértéssel vádolnak néhány könnyelmű szavadért . . .

KÖLCSEY: Szép lenne az!

SZEMERE: Ha meggondolod, hogy ifjaink olykor szertelen ideáktól büvöltetnek el, s másfelől, hogy mily kényes a kormány helyzete külhatalmi állását tekintve, úgy ez az akció, noha kapkodást mutat, merő önkényeskedésnek nem nevezhető.

KÖLCSEY: Bojtor esete arról tanúskodik, hogy a személynököt is zsarolják. De ő tud róla, s engedi. S ez azt jelenti, hogy a kabinetben belül tért nyerni kezdenek a vasökök hívei.

SZEMERE: Ifjú barátaink republikánus eszméit te sem vallod magadéinak. Nem csodálkozhatunk, ha Somsichék jelét is adják nemtetszésüknek. (*Bojtorhoz*) Ha komolyan vettétek elveiteket: valaminő *ütközésre* ti is számítottatok?!

BOJTOR: Én nem gondoltam, hogy atyámat is belekeverik . . .

KÖLCSEY: Ugyan, Palil! Mi köze az ifjak stúdiómainak az országos ügyekhez? Metternich kompániája nem tőlük fél, hanem mitőlünk akar szabadulni. Akikkel szemben nincs hatalma, mert tudja, hogy mi a végsőkéig az alkotmány ösvényén haladunk, s törvényes eszközökkel is képesek lennénk célunkhoz érni. Ezek mindenáron le akarnak számolni velünk, mert jól látják: ha a mi mozgalmunk formálja át a birodalmat a kor kívánalmai szerint, soha nem tudnának többé pórázon tartani!

SZEMERE: Nem látom át, a Bojtorral szembeni támadás miatt irányulna a reformpárt ellen?

KÖLCSEY: Mert ez a támadás csak egy kampány kezdete. S ha kibontakozik, odafönn azt akarják kicsikarni, hogy erkölcsi érzelmeink parancsát követve vigyük majd az ifjak ügyét a politikai nyilvánosság elé; s persze: vegyük védelmünkbe őket. S mert ez az ügy politikailag végül is védhetetlen – kompromittálva leszünk, s elbukunk.

SZEMERE: Mégsem uszíthatod tehát az alsó táblát Somsich személynek ellen!

KÖLCSEY: *(Teбетetlen dübvel)* Sajnos, nem... de akkor is beszélek vele... *(Az ifjakhoz)* Barátaim, az istenért kérek titeket: zajt ne csapjatok... Bojtor Andrist szülői hívják sürgősen haza... csak ennyit mondjatok az egyesületben. Nehogy lázadás legyen, mert elveszünk! *(Összekulcsolja két kezét)* Adjatok nekem még néhány hónapot, hogy a végső pontig menjek saját utamon. A haza üdve még nem rajtatok múlik, hanem ama kilencmillió sorsán, kikért, míg tehetem, erőmon felül is harcolni fogok! Nincs fontosabb tárgy itt a diétán az örökválságnál. Mert nincs szentebb ügy, mint hogy rabságban sínylődő jobbjaink végre szabad polgárokká váljanak. Hogy a verejtékező paraszt két keze munkájából önmaga gyarapodjék. S ha gyarapszik, lehessen birtoka; oda költözhessen, ahová akar; taníthatassa gyermekeit, hogy azokból – tehetségök szerint – akár tanító, ügyvéd, pap, patikárius, akár vármegyei tisztségviselő váljék. S a jog asztala előtt egyenlőn álljon minden ember: legyen bár grófi sarjadék vagy cselédünk gyermeke... Ti Béccsel akartok ujjat húzni, hogy oltalmazzátok a „nemzeti” szabadságjogokat. De miféle nemzetért pereltek?! Ertsétek meg végre: ha a kilencmilliónyi népből nem itt Pozsonyban, a diétán gyúrnok nemzetet – az utolsó szálig elveszünk. És közeleg a perc, melyben e roppant feladatot az ország gyűlésén törvényes úton, békés eszközökkel véghez fogjuk vinni! *(Ismét meglobogtatja a papirokat)* Lássátok: itt van beszédem e tárgyban, melyet a jövő ülésben mondandó leszek. Hatását kipróbáltam már követársimon – így hát nemcsak hiszem, de tudom is, hogy ügyünk győzni fog. Újólág könyörgök néktek a haza szent nevében: tanúsítatok önmérsékletet! Nehogy rebelliótok, mit fentről provokálnak, utolsó reményünket is semmivé tegye!

ORMOS: *(Bojtort karjánál fogva az ajtó felé vezeti)* Ha hallgatni kell, hallgatni fogunk. De tudja meg Ferenc bátyám, ha a szükség úgy kívánja, kockázatosabb szolgálatot is szívesen vállalunk.

KÖLCSEY: *(Bojtorhoz)* András? Rád is számíthatok?

BOJTOR: *(Könyeivel küszködve)* ... Igen...

KÖLCSEY: Isten velettek! Szerencse kíséren utatokon! *(A két fiú megbajtja magát, s távozik.)*

SZEMERE: Egy fertály órája még labirintusban érezted magad. Most meg ennyire biztos vagy a győzelemben?

KÖLCSEY: Ha csak annyit elérünk, hogy visszafogjuk a vesztükbe rohanó ifjú lázadókat, félig-meddig már az is győzelem.

SZEMERE: *(Meglépődvé)* Te taktikázol?! Nagyszerű, Ferenc! Már megriadtam, ahogy belclovaltad magad ebbe az örökválságügybe. Ki vigasztalhatna meg, mikor csalódní fogsz?

KÖLCSEY: (*Hévvél*) Nem fogok csalódní! Igenis hiszek a sikerben! Most hogy felrémlt előttem a legrosszabb csély: egy gonosan provokált és eltiport revolúció, emez irtóztató veszély hatalmas indulatot csíholt a lelkemben, s érzem, lesz cróm az országgyűlésben, hogy a lehetelent is keresztűlvigyem!

SZEMERE: (*Zavartan*) Hiába lesz, barátom!

KÖLCSEY: Miért mondd?

SZEMERE: Mert ha meghódítod is az egész alsó táblát, a királyi válasz majd szétzúzza reményeidet.

KÖLCSEY: Meghajolni akkor sem fogunk. S ha a király netán elvesztené fejét, s épp a jobbháyainkért vívott küzdelemben gáncsolná el oppozíciónkat, azt csak egyképpen tehetné: ha feloszlatná a diétát, s szétkergetné a rendeket. De a magyar nemesség abban a pillanatban betöltendi históriai küldetését. Mert ha száműzve is, egy önérdékében magára ismerő, új és hódíthatatlan nemzet teremője lesz!

SZEMERE: Sosem fogják hagyni, hogy a fejünk fölött lebegjen ez a glória. Gyalázatosabb eszközökkel hadakoznak ők, mint mit egyáltalán elképzelní tudsz...

KÖLCSEY: Nem, Palim. Te most borúlátóbb vagy nálam is. De nagyon kérelek, ne lankaszd hevem. Hisz nincs más záloga a győzelemnek, csak az...

SZEMERE: (*Keményen, elszántan*) Ki kell, hogy józanítsalak, Ferenc! Bár vétkezni fogok, mert titkot árulok. Én, mint mondtam, Bártfaytól jövök, kinek legfrissebb hírei, miket Szatmárból kapott, megcsúfolják minden reményedet. O magától Károlyi gróftól tudja: ha a jobbhágykérdesben Béccsel ütöközöl, saját vármegyéd hátat fordít neked. S ha nyakaskodsz, visszahívnak. Ez azt jelenti, hogy itt Pozsonyban a te programoddal őket többé nem képviselheted. Megbuktatnak saját híveid, mielőtt Bécs a kisujját mozdítaná. ... Azaz, hogy már régen megmozdította. (*Jobb keze mutatónjával fenyegetést utánoz*) Csak nem itt, a diéta nyilvánossága előtt. Otthonodba küldte ügynökeid, hogy addig zsarolják, fenyegecsék választóidat, amíg azok „önként” megtagadnak téged. Hát így állunk, barátom. Fáj, hogy el kellett mondanom, de nem hagyhatom, hogy fejjel menj a falnak. (*Kölcsey nébány pillanatig dermedten áll, majd kibűzza az asztaljiókot, s egykedűien rendezgetni kezdi papírjait.*) Nincs szavad?! ... Mihez fogsz kezdeni?

KÖLCSEY: (*Fejét felemeli, hangja fátyolos, meg-megremege, mégis rendíthetetlen nyugalommal*) Mihez kezdenék? A dolgomat teszem.

SZEMERE: A dolgod az, hogy élére állj Akadémiánkknak! Onnan messzibb hangzó lesz szavad!

KÖLCSEY: Azt üzenem Bártfaynak, köszönje meg nevemben Széchenyi gróf jóindulatát. A szegény meghurcolt fiúk dolgában számítok reá. De követi teendőim oly sürgetők, hogy amíg nem végzek velük, nemhogy főtítkár, de tudós, s poéta sem leszek.

